

**РІШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО СУДУ ООН У СПРАВІ
ЩОДО ДЕЛІМІТАЦІЇ МОРСЬКИХ ПРОСТОРІВ ТА ПРОБЛЕМИ
ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА ЗЛОЧИНИ, ЯКІ ВЧИНЕНО У ВИКЛЮЧНІЙ (МОРСЬКІЙ)
ЕКОНОМІЧНІЙ ЗОНІ УКРАЇНИ**

Питання чинності та дії кримінального закону завжди були у полі зору фахівців з кримінального права. Поруч з тим деякі питання, які стосуються порушення адміністративних, санітарних, митних, податкових правил та їх кримінально-правового захисту у зонах обмеженого юрисдикційного впливу кримінального законодавства України залишилися нерозкритими у повному обсязі. Зокрема це стосується застосування кримінального законодавства у виключних (морських) економічних зонах.

Відомі роботи С. П. Головатого, І. В. Дмитриченко, Є. В. Додіна, Б. М. Клименка, О. Р. Колодкіна, В. М. Прусса, О. М. Шемякіна, О. Ферона, М. Яніса, які присвячені проблематиці юрисдикційних повноважень прибережної держави у морській економічній зоні. Але кримінально-правові аспекти цієї тематики залишилися практично не розглянутими.

Мета статті — висвітлення юрисдикційних повноважень України щодо злочинів, які вчиняються у виключній (морській) економічній зоні України з точки зору характеристик чинності сучасного кримінального закону та новітніх тенденцій у морському праві, які стосуються рішення Міжнародного суду ООН від 3 лютого 2009 р. Відомо, що при оцінці процесу делімітації морських просторів у справі Румунія—Україна Міжнародний суд взяв до уваги, що, згідно з принципами його юрисдикції, він може у деяких випадках вирішувати не враховувати дуже малі острови чи вирішити не надавати їм повноцінних прав у морських зонах, якщо такий підхід має нерозмірні впливи на лінію делімітації, про яку йдеться. Причому Міжнародний суд зазначив, що острів Зміїний розташований на відстані приблизно 20 морських миль на схід від материкового узбережжя України у зоні дельти Дунаю. Враховуючи таку географічну конфігурацію та в контексті делімітації з Румунією, будь-які права на континентальний шельф та виключну економічну зону, імовірно створену островом Зміїний, не можуть поширюватися далі прав, які виникають через материкове узбережжя України з огляду на південну межу делімітації, як визначено судом.

Це означає не тільки зміну економічних пріоритетів у розвитку цього регіону, але й зміну характеристик кримінально-правової юрисдикції, враховуючи те, що саме суд не прийняв до уваги зауваження, що стосуються безпеки середовища та охорони морських просторів при прийнятті рішення у справі [1].

Згідно з сучасною кримінально-правовою доктриною, кримінально-правова юрисдикція країни (повна чи обмежена) являє собою сукупність повноважень держави щодо визначення кола осіб, які підлягають кримінальній відповідаль-

ності згідно з національним кримінальним законом [2]. Відповідно, обмежена кримінальна юрисдикція має місце у разі, коли згідно з положенням міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких дана Верховною Радою, можна констатувати, що прибережна держава при здійсненні охорони і дотриманні міжнародно-правового режиму своєї виключної економічної зони, може застосувати відносно іноземних суден-правопорушників відповідні запобіжні заходи, що мають у більшому ступені міжнародно-правову, ніж національну-правову основу.

Дійсно, спеціальні принципи охорони і забезпечення міжнародно-правового режиму виключної економічної зони — це принципи, частина яких властива міжнародному праву, інша частина — морському та іншим галузям права — адміністративному, цивільному і кримінальному. Таким чином, частина принципів кожної із зазначених галузей права і становить принципи охорони та забезпечення міжнародно-правового режиму морської економічної зони.

Хоча принцип свободи відкритого моря, який поширюється щодо виключної економічної зони, і той факт, що судна у відкритому морі (а рівно у виключній економічній зоні) залишаються під юрисдикцією тієї держави, прапор якої вони несуть, виключає, як правило, прояв влади з боку будь-якої держави щодо іноземних суден. Усе-таки з цього правила існують виключення, створені в інтересах усіх морських держав. До таких виключень належать право на огляд і право переслідування по гарячих слідах.

Природно, що примусові дії проти іноземних суден у відкритому морі (і в морській економічній зоні) не допускаються, за винятком випадків, коли примусові дії здійснюються з метою припинення злочинів, що носять міжнародний характер (піратство, тероризм, екоцид й ін.) і являють загрозу морським суднам будь-якого прапору або коли порушені суверенні чи виключні права прибережної держави щодо режиму економічної зони. Це, однак, не означає, що прибережна держава має кримінальну юрисдикцію при охороні своїх суверенних прав у повному обсязі, так само як не означає і протилежного.

Злочини, що вчиняються у виключній економічній зоні, як правило, торкаються економічних інтересів України, порушують її права на використання ресурсів виключної економічної зони, найважливіші інститути кримінально-правового захисту: особисту, економічну, екологічну та суспільну безпеку, здоров'я населення, безпосередньо посягають на мир, безпеку людства і міжнародний правопорядок. У силу того, що межі суверенітету і кримінально-правової юрисдикції прибережної держави обмежені кордонами її території, а відносно своєї морської економічної зони об'єктом охорони можуть бути тільки «суверенні права» або «виключна юрисдикція» (тільки функціональна), тобто застосування сили з метою охорони цієї частини відкритого моря, має зовсім іншу юридичну природу, ніж застосування сили для захисту суверенітету і територіальної цілісності держави.

На жаль, у даному випадку можна говорити про обмежене застосування кримінально-правового примусу. Це означає, що якщо злочин скоєно у відкритому морі (і у виключній (морській) економічній зоні), то кримінальна юрис-

дикція України відносно винних осіб вкрай обмежується. Наприклад, при скоєнні злочину на торговельному судні в морській економічній зоні, як правило, за виключенням транснаціональних злочинів (незаконний обіг наркотиків та капіталів, незаконна торгівля людьми) та злочинів проти миру та безпеки людства (піратство тощо), настає відповідальність за законами держави прапору судна. При цьому, якщо злочин розпочато на судні у відкритому морі і закінчено у територіальних водах, відповідальність настає за законами території держави.

Виникає запитання: якщо злочин скоєно у виключній економічній зоні України іноземцем, на іноземному ж судні, без заходу в територіальні води, і якщо цей злочин порушує встановлений міжнародним правом режим такої частини відкритого моря, та ще й посягає на інтереси прибережної держави, чи може остання здійснювати кримінальну юрисдикцію стосовно винної особи?

Виявляється, обмежене застосування принципу територіальності має місце при вчиненні злочину в межах континентального шельфу та економічної зони. Поруч з цим, відомо, наприклад, що ч. 2 ст. 244 КК встановлюється кримінальна відповідальність саме іноземців за розвідку, дослідження, розробку і виконання інших робіт на континентальному шельфі України, якщо ці дії не передбачені договором між Україною та заінтересованою державою або спеціальним дозволом.

Залишаються не вирішеними до кінця питання відповідальності за контрабанду сировини, матеріальних ресурсів, енергії, археологічних та інших культурних цінностей, які було добуто у виключній (морській) економічній зоні. Справа полягає у тому, що товари, сировина, енергія, добути на території виключної економічної зони, не підпадають під юрисдикційні характеристики митної території держави і отже головну ознаку контрабанди «умисне незаконне переміщення товарів через митний кордон України поза митним контролем, або з приховуванням від митного контролю» [3; 4] застосувати для кваліфікації відповідних діянь, як контрабанди, неможливо.

Вважаємо, що в умовах глобалізації економіки та інтеграційних процесів, за якими прозорість кордонів супроводжується посиленням системи адміністративного та економічного контролю за міграцією товарів, послуг тощо, є необхідність поширеного розгляду питання можливості контролю за скоєння відповідного злочину у виключній економічній зоні.

Отже, для вирішення питання про притягнення до кримінальної відповідальності у виключній економічній зоні, на наш погляд, необхідне чітке вирішення питання про поширення дії принципу територіальності у кримінальному праві на виключну (морську) економічну зону України. Ця тенденція існує у практиці кримінально-правового регулювання прибережних держав Причорноморського регіону (наприклад, КК Грузії).

Доречі, прикладом поширення чинності кримінального закону в просторі поза територіальні води держави має й підтвердження на міжнародному рівні [5; 6]. Так, згідно з Конвенцією про охорону підводної культурної спадщини від 6 листопада 2001 р., юрисдикція прибережних держав щодо запобігання

незаконному обігу об'єктів морської археологічної та культурної спадщини в розвиток положень ст. 303 Конвенції ООН по морському праву може бути поширена на 24-мильну зону морського дна за кордонами територіальних вод (прилеглу зону) та й на виключну (морську) економічну зону [7]. За певних умов це надає можливість застосування ч. 3 ст. 298 КК України до іноземних осіб, які самовільно на території дна прилеглої зони чи виключної (морської) економічної зони проводять пошукові роботи чи руйнують об'єкти археологічної спадщини.

Таким чином, у обмеженій сьогодні рішенням Міжнародного суду ООН виключній (морській) економічній зоні України можуть вчинятися різного роду злочини, які за юрисдикційними повноваженнями можна розділити умовно на чотири групи: злочини, що посягають на суверенні права та інтереси прибережної держави у вільній економічній зоні; злочини проти миру та безпеки людства, транснаціональні злочини, інші злочини, що переслідуються за законами країни прапора чи згідно з положеннями міждержавних угод тощо.

Враховуючи викладене, слід зазначити, що розв'язання проблем кримінально-правової юрисдикції України у виключній (морській) економічній зоні залежить від послідовного вирішення питань щодо можливості переведення обсягу кримінальної заборони з юрисдикції, обмеженої положеннями міжнародного права, до повної національної юрисдикції України. Шляхи вирішення цього питання можуть бути пов'язаними як з уточненням характеристик принципу територіальності в кримінальному праві, так і з встановленням у відповідних додатках до ст. 6 КК України переліку злочинів, скоєння яких на території виключної (морської) економічної зони карається за законами України.

Література

1. Maritime Delimitation in the Black Sea (Romania v. Ukraine) — The Court establishes the single maritime boundary delimiting the continental shelf and exclusive economic zones of Romania and Ukraine <http://www.icjci.org/docket/files/132/14987.pdf#view=FitH&pagemode=nono&search=%22Romania%22>.
2. Моїсєєв О. І. Кримінально-правова юрисдикція України щодо злочинів, вчинених за її межами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — Х., 2007 — С. 14.
3. Кримінальний кодекс України — Х. : Одиссей, 2007. — 264 с.
4. Про судову практику у справах про контрабанду та порушення митних правил : постанова ПВСУ від 3 черв. 2005 р. // Відомості Верховного Суду України — 2005. — № 6. — С. 10–13.
5. Папов В. П. Международное уголовное право : учеб. пособие. — М. : ИПФРА-М, 1997. — С. 135.
6. Додин Е. В. Административная ответственность за нарушение законодательства об исключительной (морской) экономической зоне Украины // Юридический вестник. — 1996. — № 3. — С. 67–68.
7. Про ратифікацію Конвенції про охорону підводної культурної спадщини : Закон України // Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 45. — Ст. 438.

Анотація

У статті стверджується, що проблема кримінально-правової юрисдикції України у виключній (морській) економічній зоні залежить від послідовного вирішення питань щодо можливості переведення обсягу кримінальної заборони з юрисдикції, обмеженої положеннями міжнародного права, до повної національної юрисдикції України. Шляхи вирішення цього питання можуть бути пов'язаними з уточненням характеристик принципу територіальності в кримінальному праві.

Ключові слова: морська економічна зона, кримінальна відповідальність.

Summary

It is stressed that Ukrainian sea economy zone criminal legal protection despite of the tendencies due to the decision of UN International Court of justice should be solved due to national traditions under broad understanding of territoriality principle.

Keywords: sea economy zone, criminal responsibility.

УДК 343.221

Ван-Цзянь, Ф. Ш. Іскендеров, В. О. Туляков

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ КОНЦЕПТИ ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ

Відомо, що сучасне кримінальне право ідеологічно засноване на концептах пунітивної юстиції, ресторативної юстиції і віджилантизму (аболіціонізму). Традиційно зрозуміло, що захист суспільства від злочинців повинен здійснюватися за допомогою застосування до останніх жорстких і невідворотних покарань (пунітивний підхід). Розгляд злочину як посягання на суспільні підвалини в цілому, орієнтація на кару, а не на виправлення і профілактику, ставлення до злочинців або як до дешевої робочої сили у тоталітарних державах, або як до неминучого елемента соціального розвитку, що потребує підвищеного, жорсткого, часом, нічим, крім найвищої доцільності, не виправданого формалізованого і суворого контролю з боку держави визначає сутність такого концепту. «Те, що гріх і покарання співвідносяться і поєднуються у формі звірства, не є наслідком підспудно визнаного закону відплати. У каральних обрядах звірство породжується певним механізмом влади. Влади, яка не лише не вагається функціонувати прямо на тілах, але й звеличуватись і посилюватись завдяки своїм видимим проявам» — писав Мішель Фуко [1].

Із розвитком руху у бік прав людини, поступовим відходом від юридичного позитивізму у науковій літературі все частіше стали виникати питання, чи є справедливим кримінальне право, чи можливим є правопорушуюче, антиправове законодавство, свавілля у формі закону. Почнемо із того, що злочин — це свідоме порушення права як права, і покарання тому має бути як засобом відновлення порушеного права, так і правом самого злочинця, закладеним вже у його діянні — вчинку вільної особи (Гегель).

Дослідження буття кримінально-правових норм висвітлило ще одну абсолютно незахищену фігуру у сфері кримінально-правових відносин — жертву злочину. Виявилось, що з позицій потерпілих від злочину покарання й інші знакові кримінально-правові концепти не виглядають такими.

Експерти відзначають, що системи кримінальної юстиції не пройшли ідентичного шляху розвитку [2]. Так, основні відмінності у шляхах становлення сучасних правових систем меншою мірою залежать від характеристик правової сім'ї і більшою — від існуючої політичної системи і відповідних підходів до проблеми соціального контролю. Правові системи початку ХХ століття на-